

مدارس فکری حوزه نجف

و نسبت آن‌ها با اندیشه انقلاب اسلامی

www.ketab.ir

عبدالوهاب فراتی

دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

(به سفارش مرکز پژوهشی مینا)

مدارس فکری حوزه نجف و نسبت آن‌ها با اندیشه انقلاب اسلامی

نویسنده: عبدالوهاب فراتی

(به سفارش مرکز پژوهشی مینا)

مدیر اجرایی: محمد فراتی، مؤلف: انتشارات: مکتب اندیشه، چاپ و صحافی: چاپخانه رنگینه
شابک: ۷-۵۵-۷۲۰۲-۶۲۲-۵۸۱، قیمت: ۶۰,۰۰۰ تومان، شمارگان: ۲۰۰، اول: ۱۴۰۰، قیمت: ۶۰,۰۰۰ تومان

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای مرکز پژوهشی مینا (مؤسسه صراط مبین) محفوظ است.

سرشناسه: فراتی، عبدالوهاب، ۱۳۴۷-عنوان و نام پدیدآور: مدارس فکری حوزه نجف و نسبت آن‌ها با اندیشه انقلاب اسلامی / عبدالوهاب فراتی؛ [برای] مرکز پژوهشی مینا، مؤسسه صراط مبین، مشخصات نشر: قم: مکتب اندیشه، ۱۴۰۰. مشخصات ظاهری: ۱۹۶ ص. ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م. شابک: ۷-۵۵-۷۲۰۲-۶۲۲-۵۸۱-۶۰,۰۰۰ ریال وضعیت فهرست نویسی: فیپا یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۹۰ - ۱۹۶؛ همچنین به صورت زیرنویس موضوع: حوزه علمیه نجف موضوع: Hozeh: Elmiyeh Najaf موضوع: ایران -- تاریخ -- انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ موضوع: Iran -- History -- Islamic Revolution -- ۱۹۷۹ شناسه افزوده: مرکز پژوهشی مینا شناسه افزوده: مؤسسه صراط مبین رده بندی کنگره: BPY/۴۸۴ رده بندی دیویی: ۷۱۵۶۷۵/۰۷۱۵۶۷۵ شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۴۴۶۹۴ اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

شبکه ارتباط با مخاطب

روابط عمومی (سفارش کتاب، پیشنهادات و انتقادات): مهدی غفاریان فرهود ۰۲۵۳۲۹۰۶۴۰۵

آدرس تارنما: www.smhi.ir - www.mabnarc.ir

پست الکترونیک: info@smhi.ir - info@mabnarc.ir

فهرست

پیشگفتار

۷

فصل اول: کلیات و مفاهیم پایه

۱۱

۱۳

۱۶

۲۹

۳۰

۳۱

۳۳

۳۸

۳۸

۴۴

الف. تقریر موضوع

ب. الگوهای تحلیل

ج. طرح الگوی مختار

۱. مدارس کانونی نجف

۲. مدارس فرعی

د. چارچوب و روش پژوهش

ه. مفاهیم پایه

۱. حوزه علمیه نجف

۲. اندیشه انقلاب اسلامی

فصل دوم: حوزه نجف و انقلاب اسلامی

۳۹

۵۲

۵۹

الف. حوزه نجف و نهضت امام خمینی

ب. فقهای نجف و جنگ ایران و عراق

فصل سوم: مدرسه فکری آیت الله خوئی

۶۷

۷۵

۷۸

۸۰

۹۰

۹۰

۹۵

۹۷

الف. رویکرد اصلی مدرسه؛ تجنب از سیاست

ب. مبانی دینی مدرسه خوئی

ج. اندیشه کانونی آیت الله خوئی

د. نسبت مدرسه آیت الله خوئی با انقلاب اسلامی

۱. آیت الله خوئی و رخداد انقلاب اسلامی

۲. آیت الله خوئی و مبانی انقلاب اسلامی

۳. تعامل مجتهدین مدرسه خوئی با دولت فقیه

۱۰۳	فصل چهارم: مدرسه فکری آیت الله سیستانی
۱۰۶	الف. از رحلت آیت الله خوئی تا مرجعیت سیستانی
۱۰۹	ب. مبانی فکری و اعتقادی
۱۱۰	۱. نفی ولایت عامه
۱۱۱	۲. حق تصرف مردم در غیر منصوصات
۱۱۳	۳. اندیشه سیاسی اجتماعی
۱۱۷	ج. مدرسه سیستانی و مبانی انقلاب اسلامی
۱۲۳	فصل پنجم: مدرسه فکری صدر اول
۱۲۶	الف. از شیوع کمونیسم تا مبارزه با رژیم بعث
۱۴۰	ب. صدر اول و ایدئولوژی انقلاب اسلامی ایران
۱۴۰	۱. صدر، شهید آرمان انقلاب اسلامی
۱۴۱	۲. صدر اول و تدوین قانون اساسی
۱۴۵	فصل ششم: مدرسه صدر دوم
۱۵۰	۱. از ولایت عامه فقیهان تا نظارت بر دولت ملی
۱۵۱	۲. صلاحیت های فقیه در منگنه حوزه صامتة و دولت بعث
۱۵۶	۳. دولت ملی و نقش فقیه در زندگی سیاسی
۱۵۸	الف. صدر دوم و انقلاب اسلامی
۱۵۹	ب. پراکندگی جماعت صدر و مبانی انقلاب اسلامی
۱۶۱	۱. صدریون مخالف (جریان الصرخی)
۱۶۸	۲. صدریون حامی (جبهه مقاومت)
۱۷۰	۳. صدریون منتقد (جریان مقتدی صدر)
۱۷۹	۴. صدریون علاقه مند (شیخ محمد یعقوبی)
۱۸۸	نتیجه گیری
۱۹۰	کتاب نامه

پیش‌گفتار

سخن گفتن از حوزه نفوذ معنوی انقلاب اسلامی بدون توجه به عراق امری ناممکن است. شیعیان عراق - به‌رغم صدمات بسیاری که در جنگ ایران و عراق متحمل شدند - علاقه‌مندی بسیاری به ایران دارند و از قدرتمند شدن کشوری که به نام تشیع حکومت می‌کند، احساس غرور می‌کنند. وجود مراقد شریفه امامان شیعه در دو کشور به‌گونه‌ای آنان را به هم پیوند داده که انگار جنگی هشت‌ساله میان آنان رخ نداده است. این جنگ که لطمات بسیاری به طرفین زده، باحتی از خاطره پاک شد و همانند جنگ چین و ژاپن کدورتی میان این دو ملت بر جای نهد. این نشان از تعلقات مشترک مذهبی میان ایران و عراق دارد که این چنین آنان را به هم پیوند می‌دهد. وجود مراجع تقلید شیعه در قم و نجف و نیز تردد گسترده روحانیون هر دو کشور به حوزه علمیه این دو شهر نیز بر تعمیق چنین پیوندی افزوده است. مروری بر تحولات سیاسی ایران و عراق از اوایل قرن بیستم تاکنون نشان می‌دهد که هر یک از این دو حوزه در کنار هم مانده و از مبانی و اندیشه‌های اصیل خود حمایت کرده‌اند. بی‌تردید، حضور امام خمینی - در نجف اشرف - و روند حوادثی که منتهی به خلق انقلاب اسلامی در ایران شد، کلیات آن حوزه را به حمایت از نهضت اسلامی واداشت. با این همه، بودند عالمانی که در حمایت از نظریه سیاسی امام خمینی - تشکیل حکومت دینی به زعامت فقیه - احتیاط می‌ورزیدند و خواهان اتخاذ شیوه‌ای محتاطانه در مبارزه با شاه بودند. آیت‌الله سید محسن حکیم و سید ابوالقاسم خوئی به لحاظ مبانی فقهی ولایت عامه فقیهان را نپذیرفتند و خواهان تبعیت امام خمینی از امام حسن مجتبی علیه السلام در مواجهه با شاه بودند. آنان قیام و شهادت

را الگویی برگرفته از امام حسین علیه السلام می‌دانستند که تناسبی با ایران آن روز نداشت. این نشان می‌داد که کانون حوزه نجف اقبالی از آنچه امام خمینی در اندیشه داشت نمی‌کرد و علاقه‌مند هم نبود که حضور ایشان حوزه نجف را سیاسی نماید. در مقابل، آیت‌الله سید محمدباقر صدر که به تدریج نیز در این شهر به مرجعیت رسید، شیفته امام خمینی شد و تمام‌قد از مبانی و نظریه سیاسی امام خمینی حمایت کرد و آرزوهای برآورده نشده خود را در او دید. او که به خمینی عراق نیز شهرت یافت، آن‌چنان از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران به وجد آمد که تعجب همگان را برانگیخت و در نهایت نیز در این راه به شهادت رسید. پیروان مدرسه فکری او نیز به دسته‌جات متعددی تقسیم شدند - که روایت همه آن‌ها در این متن خواهد آمد- اما اغلب آنان به آرمان‌های این انقلاب وفادار ماندند. از درون مدرسه صدر اول نیز سید محمدصادق صدر - معروف به صدر دوم - سر برآورد که برخلاف استادش اعتقادی به تحزب‌گرایی - همچون حزب الدعوة - نداشت و همانند امام خمینی با توده‌ها سخن گفت و مبدع انتفاضه‌ای فرهنگی در عراق شد که امروزه به نام «جریان صدر» شناخته می‌شود. صدر در مخالفت با مدرسه خوئی - که آن را حوزه صامته و غیرمجاهده می‌خواند - شورش به پا کرد و بسیاری در آن حوزه را با خود درگیر نمود. او که به آرامی با رژیم بعث در افتاد، در نهایت نیز توسط فرزند صدام - عدى - ترور شد. اما تأثیرات ماندگاری بر شیعیان عراق نهاد. بعد از شهادتش، صدriون به جماعت‌های متعددی تقسیم شدند. عده زیادی از آنان گرداگرد مقتدی صدر - فرزند چهارم صدر دوم - جمع شدند و جریان رادیکال - متطرف - صدriون را شکل دادند. این جریان که در مبانی وفادار به انقلاب اسلامی است، اما در سیاست‌ورزی منتقد برخی رویه‌های جمهوری اسلامی در عراق است. در مقابل، جریان معتدل از صدriون قرار دارند که با زعامت آیت‌الله شیخ محمد یعقوبی در عرصه‌های مختلف سیاسی - همانند حزب الفضيله - و فرهنگی - مدارس دینی - فعالیت گسترده‌ای در عراق دارد و از علاقه‌مندان به امام خمینی و جمهوری اسلامی به شمار می‌آیند. گرچه آنان علاقه‌ای به وابستگی خود به ایران ندارند و منتقد وابستگی برخی جریان‌های سیاسی به دول بیگانه‌اند، از کلیت جمهوری اسلامی

حمایت می‌کنند و تضعیف آن را غیرشرعی می‌دانند. ناگفته نماند اصطلاح «متطرف» و «معتدل» نامی بود که خود شهید صدر دوم به دو دسته از فعالان دفترش در نجف اشرف داده بود. برخی شاگردان مدرسه صدر دوم - همانند سید محمود الصرخی - به شدت با حاکمیت دینی در ایران مخالف‌اند و برای تضعیف حضور ایران در عراق اقدامات متعددی انجام می‌دهد. امروزه این جریان در میان حوزه نجف و حتی صدریون مطرود است و بیشتر ابزاری جهت برهم زدن حوزه نجف و تضعیف حضور ایران در عراق مورد استفاده دؤول خلیج فارس قرار می‌گیرد. در نهایت گروه‌های جهادی متعددی همچون النجباء و کتائب اهل الحق وجود دارند که حامیان اصلی جمهوری اسلامی در عراق به شمار می‌روند. این گروه‌ها که هسته اصلی جریان مقاومت اسلامی در عراق را تشکیل می‌دهند، همان نوجوانان سال‌های پیش از سقوط صدام‌اند که در نماز جمعه‌های صدر دوم شرکت و اکنون به جوانانی برومند و مؤمن تبدیل شده‌اند. در واقع اینان یگانه گروهی هستند که خود را تابع ولی فقیه در ایران می‌دانند. به بسط جبهه مقاومت اسلامی در منطقه خاورمیانه می‌پردازند. به غیر از سه مدرسه‌ای که در اینجا نام برده شد، امروز می‌توان از مدرسه تازه‌ای به نام «مدرسه آیت‌الله سیستانی» نام برد که به تعبیر حجت‌الاسلام سید جواد شهرستانی (داماد و نماینده تام‌الاختیار آیت‌الله سیستانی) در میانه آیت‌الله خوئی و امام خمینی قرار دارد. برخی علمای نجف معتقد به عدم استقلال آیت‌الله سیستانی از مدرسه فکری آیت‌الله خوئی‌اند، اما اندیشه و عمل سیاسی او به‌ویژه در سال‌های پس از سقوط صدام نشان می‌دهد که او در کشاکش میان اندیشه خوئی - که کناره‌گیری از سیاست را به همراه دارد - و اندیشه امام خمینی، صدر اول و دوم - که مجتهدین را روانه حکومت می‌کند - قرار دارد و مبدع مدرسه جدیدی در حوزه نجف به شمار می‌آید.

عطف به چنین نسبت‌هایی که میان مدارس فکری سیاسی حوزه نجف با مبانی انقلاب اسلامی وجود دارد، این اثر می‌کوشد ضمن توصیف و تحلیل مدارس کانونی و فرعی حوزه علمیه نجف اشرف، نسبت هریک از آن‌ها را با مبانی و اندیشه‌های انقلاب اسلامی تبیین

و به پاره‌ای از مشکلات میان آن‌ها اشاره نماید. به امید روزی که شیعیان در ایران و عراق همچنان حمایت‌گر هم باقی بمانند و بر اعتلای پیروان اهل بیت علیهم‌السلام بیفزایند.